

læg fra danske i USA. Men som beretninger om livet blandt udvandrere i Amerika er brevenes informationsværdi begrænset – og da specielt når enhver form for kritiske kommentarer savnes.

Hale's problem udspringer af den skandinavisk-amerikanske tradition inden for udvandringshistorien. Hans bog lægger sig tæt op af tidligere udgivne svenske og norske udvandrerbøger (f.eks. Arnold Barton: *Letters from the Promised Land, Swedes in America 1840–1914* (1975) og Theodore C. Blegen: *Land of their Choice, the Immigrants write Home* (1955)). Ingen kan beskyldes de to nævnte udgivere for at indtage nogen kritisk holdning til det i deres bøger dominerende offentlige brevmateriale. Hertil kommer, at afsnittet om danskernes religiøse liv i Amerika tilmåles langt den største plads i Hale's bog. Den særegne amerikanske interesse for den danske kirkes historie i USA lever således i bedste velgående, men står i kontrast til de fleste danske udvandreres hurtige brud med hjemlandets religiøse traditioner. Det ser ud, som om Hale's bog har ligget færdig siden 1979. I hvert fald har han ikke inddraget senere litteratur om emnet, f.eks. bogen »Brev fra Amerika« fra 1981. Et manglende kendskab til dansk forskning gælder også Hale's indledning om den danske baggrund for udvandringen i 1800-tallet. Indledningen er, for at blive i terminologien, ikke noget at skrive hjem om.

Niels Peter Stilling

KARSTEN THORBORG: *Viggo Hørup i breve og digte. Breve, digte og litterære prosastykker til belysning af Viggo Hørup og hans kreds. Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie. Kbh., Akademisk forlag, 1981. 535 s.*

Karsten Thorborg præsenterer beskedent sin kildeudgave om Hørup som et supplement til kildesamlingen »Viggo Hørup i skrift og tale«, der blev udgivet af Vilhelm Nielsen m.fl., 1902–04, og rummer et udvalg af de mest fremragende Hørupartikler og -taler. Thorborgs bind står dog centralt ved siden af dette store værk, for bindet rummer en registrant over samtlige breve til og fra Hørup og hans kreds, som Thorborg ved sit omfattende efterforskningsarbejde har kunnet finde, dvs. alle nu kendte breve. Føjtes så hertil Helge Scheuer Nielsens »Hørup. En litteraturliste«, 1983, skulle man være vel rustet til at gå igang med studier af Hørup.

Fra den udgivne registrant har Thorborg udvalgt de breve, som han har fundet kunne bidrage til at give et samlet indtryk af Hørup og hans kreds. Han har herudover i udgaven medtaget et mindre antal breve, som ikke har Hørup som afsender eller modtager, men som væsentligt bidrager til at belyse Hørup og den kreds han færdedes i.

Brevene er inddelt kronologisk i ti grupper. Følgende rummer de centrale samlinger af breve, som er bevaret: Gruppe I omfatter breve fra Hørups ungdom 1862–71, gruppe II brevvekslingen med elskerinden Henriette Steen 1873, gruppe III og IV brevene til hustruen Emma Hørup og Henriette Steen fra 1870'erne, gruppe VII fængselsbrevene 1889–90 og gruppe IX brevvekslingen med Amalie Skram 1896–97. Det er, som Thorborg siger, dem, der giver udgaven dens intensitet og sluttethed, men mellem disse knudepunkter er der mere spredte breve til og fra forskellige korrespondenter. Og selv om nogle af disse breve både i

sig selv og som kilder til Hørup og tidens kulturelt-politiske miljø er glimrende, giver de, som Thorborg selv understreger, langt fra noget dækkende indtryk af Hørup som politiker. Thorborg har forsøgt at afbøde de værste proportionsforvridninger af denne art ved at indsætte brevene i en kommenterende ramme. Hver af de ti grupper indledes af en sådan kommentar, og hvor det har været påkrævet videreføres denne med tilsvarende kommentarer i forbindelse med de enkelte breve. Det har således været muligt at placere brevene i forhold til Hørups private og offentlige liv. Kommentarerne er interessante og givende og bærer efter min mening hele udgaven oppe. Arbejdet må have været vanskeligt, fordi der jo netop ikke har været så mange breve at finde om det, der trods alt er det centrale, nemlig Hørups politiske liv.

Arbejdet med udgivelse af kilder er utaknemmeligt. I det omfang, hvor det er uhonoreret, er det en uselvisk syssel, for det er først og fremmest forarbejder til forskning, som letter arbejdet for andre, men som ikke er særligt meriterende for forskeren selv. Arbejdet er endvidere utaknemmeligt på den måde, at der altid vil være anmeldere, der kan påpege, at udvalget ud fra forskellige synsvinkler er utilstrækkeligt, at det ikke belyser de væsentligste sider, eller at der findes en række kilder, som burde have været inddraget, eller som der i hvert fald burde have været henvist til.

Disse indvendinger kan også rettes mod Karsten Thorborgs udgave af Hørupbreve, selv om bogens titel i nogen grad kan værges mod for vidtgående krav. Selv finder jeg det trods alt noget skuffende, at der er så forholdsvis lidt om Hørup som politiker i disse breve. Hans politiske virke er jo dog en hovedgrund til, at vi beskæftiger os med ham. Man kan også indvende, at en række meget væsentlige – og de væsentligste kilder – til studiet af Hørup som politiker ligger uden for denne bog, hvorfor spørgsmålet om relevansen af arbejdsopgaven, som den er udformet, trænger sig på. Her vil jeg dog gerne give det sidste ord til Karsten Thorborg, der, skønt i en noget anden sammenhæng, siger om brevene »... dels giver de et ofte bevægende indblik i den personlige baggrund for Hørups offentlige virksomhed, og dels indeholder de menneskelige og litterære værdier, som gør hans eftermæle ære, og som jeg tror, at læseren kan have glæde og udbytte af«. Så det kan godt være, at man i stedet skulle sige velkommen og tak til.

Birgit Nüchel Thomsen

NYESTE TID

WILHELM ERNST WINTERHAGEN: *Mission für den Frieden. Europäische Mächtepolitik und dänische Friedensvermittlung im ersten Weltkrieg. Vom August 1914 bis zum italienischen Kriegseintritt Mai 1915.* Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 1984. 730 s. DM 139.

Mission für den Frieden er udkommet i serien »Quellen und Studien zu den Friedensversuchen des ersten Weltkrieges«, og behandler »Mission Andersen«, dvs. de forsøg, Ø.K.'s stifter, H.N. Andersen, udfoldede for at skabe forståelse mellem de krigsførende magter under 1. verdenskrig og dermed opnå fred. H.N. Andersens forhandlingsveje var først og fremmest de europæiske kongehuse, der